

"Vi og de andre."

S a m a r b e i d s m e n n .

117573

I 1943 utkom det en illegal avis med navnet "Siste nytt". På titelsiden sto det: første og siste årgang. Dermed tilkjennega avisen det årlig tilbakevendende, optimistiske syn hos de såkalte "jössinger" at krigen skulde være slutt til jul, den gang julen 1942. På samme måte som sin ^{angstfulle} samsvinnende lesekrets, har det heller ikke falt avisen selv vanskelig å skifte litt mening slik at den både i 1943 og 44 ^{forhåp} utkom. Av for- ^{angstfulle av} siktighetshensyn hadde den riktignok da sløffet årgangen. Hvorfor jeg nevner dette er fordi avisen var den første som i sin optimisme allerede i 1942 forberedte oppgjøret med de ^{det samme} fæle nazistene når året var omme og freden et faktum. Senere har andre illegale aviser tatt spørsmålet om behandlingen av nazistene og de ~~tskvennlige~~ opp til behandling, og i den siste tid er det fra den såkalte "heimefronts" ledelse og også fra andre av motstandsgruppene, gitt bestemte direktiver til folket om hvordan nazister og såkalte "samarbeidsmenn" skulde behandles. Det er ikke tvilsomt at disse direktiver er gitt etter mønster fra europeiske land som allerede er "befrikk". Av en kunngjøring som sier seg å komme fra "heimefrontens" ledelse, oppfordres først alle rett-troende nordmenn til å "skrive ned det de vet eller kommer over av opplysninger om landssvikerne", ~~Av de ting som det skal~~ ^{merkes også} her inter- ~~esse å påpeke~~ ^{Det} framgår at det ikke bare er medlemmer av NS som skal noteres, heller ikke er det nok med "angiverne" og de som har stått i Gestapos eller statspolitiets tjeneste. Opplysningene skal også omfatte personer som har arbeidet i tysk tjeneste eller på annen måte samarbeidet med okkupasjonsmakten. Dermed åpner det seg temmelig vide perspektiver, og vi stilles med en gang overfor problemer som også har meldt seg i andre europeiske land etter "befrielsen". At disse problemer har ^{er} tilstede bekreftes så sent som 26.2 i år, i den illegale avis "Fritt land" nr. 24. Avisen har hatt en artikkelserie "Tanker omkring befrielsen" og omtaler i det nevnte nummer behandlingen av "samarbeidsmennene". Her heter det:

D 4695

(56)

I de befriete land er det kommet til ganske sterke friksjoner mellom regjeringene og det som de kalles "motstandsgruppen" om behandlingen av "samarbeidsmennene". Det gjelder ikke de åpenbare landsforræderne, som alle steder blir stillet for domstolene og dømt etter lov. Det gjelder den ganske store gruppe som tjente store penger på arbeidet med tyskerne og samarbeidet med quislingene, mens de smidig og temmelig samvittighetsløst bar kappen på begge skuldrene uten åpent å kompromittere seg ved å melde seg inn i forræderpartiet. Det er i Frankrike, Hellas og Belgia ikke liten misfornøyelse med at disse grupper - som er vel kjente og særdeles upopulære - ikke renskes ut, men enno fins i de offentlige etater, i bedriftslivet og i det økonomiske liv, ofte i betydningsfulle stillinger. Regjeringene, som under vanskelige forhold skal få stats- og samfundsmaskineriet igang, syntes å ha vanskelige for ~~for~~ å skille seg fra disse menn, som i stor utstrekning er dyktige og erfarne; men deres fortsatte forbliven på de gamle plasser skaper på den annen side uro som er en hindring for alt saneringsarbeide."

Avisen fastslår at disse forhold har vært særlig tydelige i Belgia og Frankrike. Særlig det belgiske folk har hatt vanskelig for å forsone seg med forholdene etter "befrielsen", ikke minst fordi forsyningsspørsmålet og arbeidsproblemene er mer enn prekære til tross for tidligere løfter fra alliert side. "Fritt land" fastslår at det ikke bare er fra arbeiderklassen beklagelsene kommer, men i første rekke fra de såkalte "samarbeidsmenn". Resultatet av konflikten i Belgia ble at regjeringen Pierlot som England hadde anerkjent, måtte gå av fordi den - som "Fritt land" sier, "ble slitt mellom sitt offentliggjorte løfte om å rydde samarbeidsmennene ut og sin motvilje mot å sette kjeppen i hjul som gikk glatt eller ga inntrykk av å gjøre det." Så går avisen over til å behandle tilstanden i Norge, og sier følgende:

"Det er ikke nødvendig å være profet for å se at dette problem rulle opp også i Norge når befrielsen har funnet sted. Vi har også disse typer som har tjent store penger på tyskerne, som har vaktet seg vel for å melde seg inn i partiet, men som i hemmelighet har forsikret makthaverne om stor sympati og full lojalitet. I særdeles mange tilfeller skyldes dobbeltspillet bare feighet, men i mange tilfeller skyldes det lurvet beregning. En må være klar over, at det i de fleste tilfeller vil være hensiktsløst å stille disse personer for retten for å få dem straffet. At de må legges fra seg hele den fortjeneste de har sikret seg ved en virksomhet som iallfall ikke kan karakteriseres som fedrelandssinnset er klart, men det er ikke nok. Det vilde være heldigst om disse lunkne nordmenn holder seg beskjedent i bakgrunnen og gjør de ikke det av eget tiltak, bør de settes på plass.

-3-

"De mangler autoritet og tillit og de kommer til kort når folket målløst står tomstolk. De vil forstyrre den ro vi absolutt trenger. De behøver ikke å få løses "salmen tillit" av domstolene, det vil vise seg at de har mistet den ved sin opptreden."

Dermed skulde kretsen av "landsforbryterne" være øket ganske betydelig, men det viser seg at heller ikke dette er nok. Det er ikke bare de som har tjent penger på tyskerne som har gjort seg fortjent til benevnelsen "samarbeidsmenn". Folkets dom skal også ramme dem som i det hele tatt har hatt forbindelse med okkupasjonsmakten i en eller annen form.

Det vil være vel kjent at allerede i 1940 var det norske krefter som var avgjorte motstandere av Nasjonal Samling, men som allikevel ikke kviet seg det minste for å søke samarbeid med tyskerne. Og det var disse lurvete sjeler som framkom med løfter og utsagn overfor okkupasjonsmakten som førte til at Quisling trakk sin regjering tilbake den 15. april. Det administrasjonsråd som da overtok styret og som langt fra var noen selvstendig institusjon, må derfor i aller høyeste grad betraktes som et samarbeidsorgan, ~~men heller ikke dette var tilstrekkelig.~~ ^{Men også} Selveste stortinget med dets presidentskap i spissen innledet i 1940 et samarbeid med okkupasjonsmakten med det for øyet å danne et riksråd i intimt samarbeid med Reichskommissariat. Dette behandles i den tidligere nevnte avis "Fritt land" i dens nummer 26, 2. mars i år. I en artikkel i samme serie som den forrige - denne gang om "Hvem skal ha ledelsen?", behandler avisen bl.a. stortinget og mulighetene for å sammenkalle det etter "befrielsen". Avisen fastslår først at regjeringen Nygaardsvold i tiden før og omkring 9. april begikk visse feil som jeg skal komme tilbake til i et senere foredrag, men mener at disse feil må settes ut av den øyeblikkelige politiske dagsorden ~~og~~ når "befrielsen" er et faktum. Derimot er avisen ikke innstilt på å sette en strek over stortingets handlinger etter 9. april. Her hete det i avisen:

"Det gjelder i særlig grad de farlige forhandlinger med tyskerne som stortingets presidentskap i samarbeid med enkelte personer drev gjennom måneder og som gudskjelov ikke førte fram p.g.a. tyskerenes begjærighet. De holdt et øyeblikk på å drive over i regelrette fredsunderhandlinger i strid

"med de vedtatte stortingsret, kongen og regjeringen enstemmig hadde tatt og de ledet til den forsmødelige henstilling til kongen om å abdisere. Hvis forhand- lingene hadde ført fram, vilde "nyordningen" vært et faktum, foretatt av stortinget selv. Heller ikke disse personer skal dømmes uten forsvar. Atskillig undskyldende omstendigheter foreligger sikkert. På den annen side er det ikke tvilsomt at disse personer er "arm. sveidsmenn" like godt som alle de andre selv om det ~~er foretatt~~ ~~om ikke~~ ~~var~~ ~~bestemt~~ ~~eller~~ ~~ikke~~ ~~gjelder~~, men det norske folks uerstattelige åndelige verdier og det uanstøtelige rettssaker. Det er et naturlig krav at disse personer tilhører privattlivet inntil de gjennom nyvalg på nytt har ervervet seg retten til å representere det norske folk. Kommer de ved beredelsen uten videre fram i første rekke, blir de straks defekt i ledelsen, vil det temmelig sikkert lede til politisk uro og i høy grad uheldige foreteelser. Det at forhandlingene med tyskerne ble ledet av stortingets presidentskap og at stortingets medlemmer i alle fall til en viss grad ble innblandet, skaper helt særegne konstitusjonelle vansker. Stortinget bør hele tiden være opmerksom på at det rett til å representere det norske folk både moralsk og konstitusjonelt, slett ikke er særlig uangripelig. Dette tilsier forsiktighet i samarbeid med en regje- ring som etter normale politiske forhold vel ikke kan karakteriseres som parlamentarisk, men som bygger på folkets og kongens tillit. Også dette gjør nye stortingsvalg påtrengende nødvendig. Å gjøre som i Frankrike og lage en "rådgivende for- samling" er neppe hverken praktisk eller tilrådelig.

Nettopp i disse dager har ^{den}avisen offentliggjort en korre- spondanse fra stortingets presidentskap til Reichskommis- sariat som beviser stortingets samarbeidsvilje. Allerede i den første setning i presidentskapets brev til Reichs- kommissars representant, slås det fast at "president- skapet har ved undersøkelser i partigruppene konstatert at det er samstemmig vilje til samarbeid med de tyske myndigheter." At presidentskapet her ikke har grepet noe ut av luften, framgår av det brev som partiene sendte presidentskapet noen uker før, nemlig den 24. august 1940. Dette brev er undertegnet av den fungerende ledelse i Bondepartiet, Det norske arbeiderparti, Høire, Kriste- lig Folkeparti og Venstre ved 2 representanter for hver. Av dette brev framgår at disse partier var blitt enig om et samarbeid, vel å merke ^{gj. Norge} ~~under~~ okkupasjonsmakten, og brevet slutter slik:

"Vi understreker i ansvar med de vedtatte retnings- linjer at partiene vil sette alle krefter inn i dette fellesskap i samarbeid med landets administrative myndigheter og med okkupasjonsmakten."

Dermed skulde o så mange stortingsmenn være brennmerket som samarbeidsmenn og være henfelle til samme behandling etter en eventuell "befrielse" som samarbeidsmennene i Frankrike, Belgia og andre steder har vært utsatt for. Endel av disse stortingsmenn er som kjent rømt fra landet, bl.a. et par av underskriverne av nevnte brev. Det skulle være interessant å vite hvordan de blir behandlet i norske emigrantkretser i Sverige eller England; om de er internert i "nazilaire" som suspektive individer eller om de sitter med ved rådsbordet fremdeles. Jeg går ut fra at det siste er tilfelle da det ellers vilde være liten konsekvens i emigrantkretsen's kaospolitikk.

Hvis man tror at samlingen av samarbeidsmennene dermed er komplett, så tar man imidlertid feil. I et brev til Stortingets presidentskap samtidig med partienes, nemlig den 24.8.1940, viser det seg at en rekke organisasjoner også har sluttet seg til de politiske partiers vedtak om å "sette alle krefter inn i samarbeidet med landets administrative myndigheter og med okkupasjonsmakten." "Våre organisasjoner", står det i brevet, "vil hver på sitt område etter beste evne yte saklig støtte for å bidra til løsningen av disse arbeidsoppgaver" og disse organisasjoner er følgende: Arbeidernes faglige Landsorganisasjon, Norges Bondelag, Den Norske Bankforening, Norges Fiskarlag, Norges Handelsstandsforbund, Norges Håndverkerforbund, Norges Industriforbund, Norges Rederforbund, Norges Arbeidsgiverforbund, Norsk Bønde- og Småbrukarlag og Norske Forsikringsselskapers forbund.

Og skulde samlingen endelig være komplett, men dermed omfatter den vel også faktisk storprosenten av det norske folk. Organisasjonene gir i sitt brev til presidentskapsuttrykk for sin glede over presidentskapets tiltak. Hvorvidt denne glede er like overstrømmende etter at presidentskapets skritt er blitt betegnet som et "samarbeids-tiltak" og "heimfrontens" ledelse har fastslått at samarbeidsmennene skal trekkes til ansvar, tør være usagt. Faktum er ihvertfall at mesteparten av våre landsmenn etter dette vil bli å finne sammen med oss nasjonalsosialister for domstolen etter en eventuell "befrielse". Hvem som da blir igjen og som har rett til å dømme, er et annet spørsmål som er så komplisert at jeg ikke vil komme inn på det her. Det antydes imidlertid i et skriv fra

London Radio
postkonvensjon

Foregriper 25/9
Fred?

Propaganda
tj. forhold
arb. oppgaver
instruksjoner
rapporter
talere
artikler
verring
"meldt meg"
skape - "anmeldt"

Tilbake til London

"heimefronten" som holder seg "allverlig ord" hvem som har myndighet til å sammenkalle en slik domstol.

"Man taler om en undersøkelseskommisjon", sier skriftet, "vedrørende regjeringens handlinger før og etter krigen. Gjerne det. Men det er ingen annen enn stortinget som kan beslutte en slik undersøkelse i et demokratisk og parlamentarisk styrt land." Altså de tidligere nevnte regjering~~ens~~-handlingene før og omkring 9. april 1940, ~~de~~ skal underkastes en juridisk granskning, og den institusjon som skal beslutte ~~den~~ regjeringen skal stilles for en slik dømmende kommisjon, er stortinget hvis samtlige medlemmer altså er samarbeidsmenn. "Heimefrontens" ledelse har fastslått at kommisjonen Nygaardsvold er dens regjering iallfall inntil krigen er slutt. "Heimefrontens" ledelse har videre fastslått at det gamle storting skal tre sammen og fungere inntil nytt valg er holdt, men samtidig skal ^{altså} dette storting bestemme om dens regjering skal trekkes for en undersøkelseskommisjon. Begge institusjoner er kompromittert. Den ene ved sine handlinger før 9. april; den annen ved sine samarbeidstendenser etter denne dato. Hvem som er bukken og hvem som er havresekken i dette tilfelle er vanskelig å fastslå. At det hele er et ypperlig eksempel på demokratisk kaos, er ihvertfall ikke tvilsomt. Vi hadde etcoordtak i de gode gamle dager når noe var riktig kaotisk og sinnsykt. Vi kallte det "polsk riksdag". Med henblikk på det stakkars Polens skjebne, kan uttrykket forsåvidt passe den dag idag. Men hvis det skal lykkes med en befrielse ^{av} Norge og de forhold som her er skissert skulde få utvikle seg, så er det et spørsmål om ikke begrepet "polsk riksdag" for de kommende generasjoner vil bli ombyttet med "norsk storting."

Hva kan så grunnen være til dette håpløse virvar? Det er en ting vi legger merke til i denne forbindelse og det er ^{et} en gruppe ~~komunister~~, på samme måte som det har vært en gruppe ^{Frankrike} ~~Frankrike~~ og ~~Belgia~~, ~~ikke~~ ikke er kommet inn under benevnelsen samarbeidsmenn og det er de ~~respektive~~ ~~lands~~ kommunister. Vi har sett i Belgia og Frankrike, særlig typisk i Belgia, hvordan kommunistene har fått drevet ut alle ~~uønskede~~ ^{uønskede} elementer innenfor de nye opprettede regjeringer med den begrunnelse at de er samarbeidsfolk, og det er vel ikke tvil om at kommunistene spekulerer i akkurat den samme utvikling her heime.

"Vi må passe oss", sier de illegrise aviser, "at vi ikke opplever et Belgia eller et Hellas her i Norge." La oss være enige om det, men da bør man også bli klar over at de greske og belgiske tilstander ikke er til å undgå også her all den stund praktisk talt alle grupper i folket av kommunistene allerede er stemplet som samarbeidsmenn. Mulighetene for det norske folk skulde dermed ikke være så mange.

Hvis de allierte og Sovjet skulde vinne krigen, så vil alle nasjonalsosialister og "samarbeidsmenn" bli sjaltet ut og kommunistene gripe makten, og det ~~vil~~^{er} vel ikke det den såkalte "heimefront" og de nasjonalsinnede nordmenn *har* kjempet for?

Hvis Tyskland vinner krigen, så blir det ikke spørsmål om hvem som har vært samarbeidsmenn i det hele tatt. Da vil samarbeidet innenfor det norske folk i samme øyeblikk i samlet front være rettet mot kommunistene.

Enn om folket samlet seg til et slikt samarbeid straks, uten å avvente krigens slutt? En ventetid kan nemlig lett bli dyr.